

KEREPESZKI RÓBERT

A budaörsi csata emlékezete és a királykérdés a két világháború közötti egyetemi ifjúsági mozgalmak politikai gondolkodásában*

A Horthy-korszak egyetemi mozgalmaival foglalkozó, rendszerváltozás előtti szakirodalom egyik jellemzője volt, hogy elsősorban a következetesen „haladónak” nevezett baloldali szervezetekkel foglalkozott, ezek „harcát” igyekezett bemutatni a „reakciós” (szélső)jobboldali diákegyesületek, az úgynevezett bajtársi szövetségek dominanciájával szemben. Ehhez főként az utóbbiak revizionizmusát és kommunizmusellenességét, illetve antiszemitizmusukat hívta segítségül, és ezek olykor sematikus, egyoldalú ismertetéseivel vélte igazolni a vezető ifjúsági egyesületek „fasiszta” jellegét.¹ Kevés olyan munka született, amely az első világháború után szerveződő új, a korszakban végig meghatározó egyetemi bajtársi szövetségeknek más, a fentiekhez hasonlóan hangsúlyos ideológiai alapjaival is foglalkozott volna.² Holott ezek a szervezetek

* A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1/B–09/1/KONV–2010–0007 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

¹ Lásd például VASS Henrik (főszerk.): *A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon, 1918–1945*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1978; BÁRÁNY Ferenc: *Az antiszemitizmus szerepe a szélsőjobboldali diákmozgalomban (1919–1921)*. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus–Leninizmus Oktatási Főosztálya, 1971; HILLER István: *A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között. Fejezetek a soproni egyetemi történetéből 1919–1945*. Sopron, Soproni Szemle, 1975; N. SZEGVÁRI Katalin: *Numerus clausus rendelkezések az ellenforradalmi Magyarországon. A zsidó és nőhallgatók főiskolai felvételéről*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988; BAKÓ Ágnes–SVÉD László (szerk.): *Országos Ifjúsági Bizottság 1929–1942. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984; TÓTH Pál Péter: *Metszéspontok. A Turultól a Márciusi Frontig*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983; Uő: *Az egyetemi hallgatók mozgalmi Debrecenben, 1933–1936. Századok*, 1981/6. 1192–1217.; Uő: *A harmincas évek értelmiségi-ifjúsági mozgalmairól. Ifjúsági Szemle*, 1985/2. 40–50.; VÉGH Ferenc: *A fehérterror két eszterdje a Budapesti Műszaki Egyetemen. Megtorlások a tanárok és a hallgatók ellen*. In: *A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának évkönyvei III*. Budapest, BME, 1976. 264–306.

² Kivételnek számít Ladányi Andor 1979-ben megjelent kismonográfiája, amely ugyan a fentiekhez hasonlóan egyoldalú és elfogult, de impozáns forrásbázisra alapozva a két világháború közötti jobboldali radiká-

nem csak Trianon revízióját és a zsidókérdést tekintették a „magyarság sorskérdéseinek”: úgynevezett „bajtársi eszméjükben” fontos szerepet kapott a „középosztálytudat”, a magyar parasztság helyzetének javítása (az egykezés felszámolása, a földkérdés megoldása), harc a pánszlávizmussal és a pángermanizmussal, illetve a királykérdés is. Ezekre a rendszerváltozás után öröndetesen megszaporodó szakirodalom már rámutatott,³ érdemes azonban az utolsót alaposabban körüljárni, ugyanis ez volt az egyik, ami éles választóvonalat húzott az egyetemi bajtársi szervezetek között.

Az úgynevezett királykérdés abból adódott, hogy IV. Károly király 1918 novemberében kiadott eckartsai nyilatkozatában visszavonult az államügyek intézésétől (de hivatalosan nem mondott le), és a versaillesi békerendszer következtében megszűnt az Osztrák–Magyar Monarchia. A magyar politikai életben azonban többen, elsősorban az arisztokrácia és az egyház soraiban továbbra is a Habsburgokat tartották a magyar korona jogos birtokosainak, mert a dinasztiát tekintették a területileg egységes magyar állam szimbólumának. A „legitimisták” mellett azonban kialakult egy sokkal markánsabb csoport is, a szabad királyválasztók. Jelentős részük a „keresztény-nemzeti kurzussal” került a politikai elitbe. Ők úgy vélték, hogy a Monarchia felbomlásával megszűnt a Pragmatica Sanctio „oszthatatlanul és elválaszthatatlanul” elve, és a királyválasztás joga visszaszállt a magyar nemzetre. IV. Károly 1921-ben történt két visszatérési kísérlete után a Nemzetgyűlés törvénybe iktatta a Habsburg-ház trónfosztását, ez azonban csak látszólag oldotta meg a problémát. Igaz ugyan, hogy a legitimizmus marginalizálódott, és a ha-

lis egyetemi ifjúsági mozgalmak politikai gondolkodásának más összetevőit is érintette. LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921)*. Értekezések a történeti tudományok köréből 88. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979.

³ Rozs András: Középosztálytudat és dzsentroid gondolkodás: a Turul Szövetség szellemisége az 1920–30-as években. *Baranya*, 1992/1. 229–242.; Uő: „Zsidókérdés”, németellenesség, nemzetiségek. Ideológiai vonatkozások a Turul Szövetség pécsi bajtársi egyesületeinek tevékenységében az 1930-as években. In: FONT Mária–VONYÓ József (szerk.): *Tanulmányok Pécs történetéből 5–6*. Pécs, Pécs Története Alapítvány, 1999. 241–258.; SZÉCSÉNYI András: A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban. In: GERGELY Jenő (főszerk.): *Fejezetek a tegnap világából*. Budapest, ELTE BTK, 2009. 214–232.; Uő: A Turul Szövetség akciói – a Magyar Egészség Hete és a Magyar Nép Hete. In: GERGELY Jenő (főszerk.): *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Budapest, ELTE, 2010. 191–204.; UJVÁRY Gábor: Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”. A Foederatio Americanáról. In: Uő: *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Budapest, Ráció Kiadó, 2010. 413–493.; KEREPESZKI Róbert: A Turul Szövetség. In: ROMSICS Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Budapest, Osiris Kiadó, 2009. 341–376.; Uő: Az egyetemi bajtársi egyesületek sajtója a Horthy-korszakban. *Magyar Könyvszemle*, 2009/4. 456–475.

talmon lévő elit döntő többsége szabad királyválasztó álláspontot képviselt, ennek ellenére a Habsburg-háznak továbbra is maradtak következetes hívei.⁴

A fenti közjogi-politikai polémia kapcsán a jelen tanulmány alapvetően két kérdéscsoportra igyekszik választ találni:

Milyen szerepet játszott az egyetemi ifjúság a királykérdésben, főként a IV. Károly második visszatérési kísérletét meghiúsító budaörsi csatában (szervezetek, helyállás, áldozatok)? Miért és hogyan maradt meg „emlékezetükben” az ütközet? Az előbbi kérdésre az egymásnak ellentmondó források tisztázása miatt szükséges választ keresni, az utóbbi pedig érdekes példával szolgál a kultuszteremtésre és az „emlékezethellyé” (*lieu de mémoire*) válásra.⁵ Ezekén túl a budaörsi csata körülményeinek újabb szempontú vizsgálatának külön aktualitást ad, hogy 2011-ben lesz az említett ütközet kilencvenéves jubileuma.

Miként osztotta meg a királykérdés megítélése az egyetemi bajtársi szervezeteket? Milyen a zsidókérdésben használtakhoz hasonló eszközökkel próbálták a szabad királyválasztó állásponton lévő egyesületek elnyomni a létszámukat és befolyásukat tekintve is lényegesen gyengébb legitimistákat? A válasz – remélhetőleg – megmutatja, hogy a Horthy-korszak jobboldali radikális egyetemi ifjúsága korántsem volt minden tekintetben egységes, és nézetkülönbségek esetén szervezetek nem válogattak a módszerekben, ami hozzájárult ahhoz, hogy politikai játszmák eszközévé válhattak.

Egyetemi hallgatók és a budaörsi csata

Amikor 1921 októberében befutottak az első hírek Budapestre IV. Károly király – immár második – visszatéréséről, a hatalmon lévő politikai elit (a Bethlen-kormány, Horthy Miklós és környezete) kritikus helyzettel kellett szembenézzen. Egyfelől számolniuk kellett a környező államok és az antant hatalmak erőteljes tiltakozásával, sőt esetleges beavatkozásával, másrészt pedig a polgárháború lehetőségével is, mivel az első puccskísérlettel, az úgynevezett „húsvéti királylátogatással” szemben ezt az

⁴ A legitimizmusról összefoglalóan lásd KARDOS József: *Legitimizmus. Legitimista politikusok Magyarországon a két világháború között*. Budapest, Korona Kiadó, 1998. Legújabban pedig BÉKÉS Márton: A legitimisták és a legitimizmus. In: ROMSICS Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. I. m. 214–242.

⁵ Pierre NORA: *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 13–33.; K. HORVÁTH Zsolt: Az eltűnt emlékezet nyomában. Pierre Nora és a történelmi emlékezetkutatás francia látképe. *Aetas*, 1999/3. 132–141.

akciót a király hívei jobban előkészítették, Nyugat-Magyarországon fegyveres alakulatok várták az uralkodót. Bonyolította a helyzetet, hogy a békeszerződés következtében lecsökkentett hadseregnek csak csekély létszámú alakulatai állomásoztak a főváros körül. Ráadásul a kormányfő, Bethlen István sem Budapesten, hanem Pécsen tartózkodott, ahol egy politikai beszédében éppen a királykérdésről is szólt, megoldásaként kilátásba helyezve a Habsburg-ház esetleges, jövőbeni restaurációját.⁶

Ebben a kritikus helyzetben fordult a politikai elit az egyetemi ifjúsághoz. A fiatalság szerepvállalásának megértéséhez érdemes néhány körülményt röviden felvázolnunk. 1914 nyarán a nemzeti lelkesedéstől fűtött huszonéves korosztály tagjai még örömmel fogadták a háború kitörését, és már ekkor, illetve a következő években jelentős részük önként vonult be katonai szolgálatra. 1918-ban azonban ez a generáció a vereség és a kilátástalan, bizonytalan jövő érzésével tért haza. Újabb csapást jelentett számukra 1919 tavaszán a kommunista diktatúra, illetve az ország kétharmad részének elcsatolása. Ezek egyre radikálisabb irányba sodorták a fiatal értelmiség tagjait. A jobboldal felé orientálódó egyetemisták már 1918 decemberében új szervezetet hoztak létre, ami megfelelőbb keretet jelentett életérzésük kifejezésére. A Piros-Fehér-Zöld Blokk a későbbi Gömbös-kormány sajtófőnökének, az ekkor még egyetemista Antal Istvánnak vezetése alatt markáns célokat fogalmazott meg. Elsősorban a területi integritás védelmét, a baloldali mozgalmak visszaszorítását hangoztatták, de helyet kapott a célok között az „égetően sürgős szociális és gazdasági problémák megoldása” (egzisztenciális érvnyesülési lehetőségeik biztosítása) is.⁷

A Tanácsköztársaság megakasztotta, illetve háttérbe szorította a jobboldali egyetemi szervezkedéseket, bukása után azonban annál nagyobb lendülettel éledtek újjá, amit jól jelez az, hogy már 1919 augusztusában több új ifjúsági szervezet alakult. Fontos leszögeznünk, hogy az ifjúság társadalmi és egyesületi életében ekkor új keletkezett: a baloldali, liberális egyetemi szervezeteket (mint a Galilei Kört) betiltották, a hagyományos, úgynevezett „kebelbeli” egyesületek (például az Egyetemi Kör) pedig nem voltak alkalmasak arra, hogy a születő új korszak szellemében képviseljék a jobboldali, antiszemita és nacionalista hallgatók nézeteit. Ehhez hozzájárult az is, hogy az 1919 augusztusában hatalomra kerülő Friedrich-kormány rendeletileg visszaállította az 1918. október

⁶ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 195–196.

⁷ VICZIÁN János: *Diákélet és diákegyesületek a budapesti egyetemeken 1914–1919*. Felsőoktatás-történeti Kiadványok, Új Sorozat 2. Budapest, ELTE Levéltár, 2002. 103–109., 205–209.

30. előtti egyesülési és gyülekezési jogot, ami az új szervezetek alakítását felgyorsította.⁸

Az első az irredentizmus jegyében létrejövő Magyar Ifjak Nemzeti Egyesülése volt, amit a Piros-Fehér-Zöld Blokk utódjának tekinthetünk, mivel annak vezetői (például Antal István) ebben is aktív szerepet vállaltak.⁹ Jelentősebb szervezetté azonban az 1919. augusztus 3-án (egyres források szerint 18-án) Budapesten megalakuló Turul Szövetség vált, ami a tudományegyetemek jobboldali radikális érzelmű hallgatóságát kívánta összefogni. Ezt követte még ugyanebben az évben a Műegyetemen szerveződő és hasonló eszméket képviselő Hungária Magyar Technikusok Egyesülete, majd 1920-ban a keresztenyszociális jellegű Centrum Szövetség és 1921-ben a katolikus Foederatio Emericana. Ezek a német Burschenschaftok mintájára alakultak, lényegében csúciszervezetek voltak, a különböző felsőoktatási intézményekben gombamód szaporodó bajtársi „fiókegyesületeket” fogták össze (például a Turul a joghallgatók Werbőczy, a bölcsészek Árpád, az orvostanhallgatók Csaba Bajtársi Egyesületét stb.). Léteztek azonban még a régi, hagyományos szervezetek is (például az egyetemi körök, segélyegyletek), és az egyre inkább átláthatatlan egyetemi egyesületek szükségessé tették egy központ létrehozását is: ez lett – legalábbis rövid időre – a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (MEFHOSZ).¹⁰ Az egyértelműen társadalmi jellegű ifjúsági egyesületek mellett a jobboldali egyetemisták létrehoztak karhatalmi feladatokat ellátó alakulatokat is, az egyetemi zászlóaljkat. Az elsőt a budapesti orvostanhallgatók alakították meg Velcsov György vezetésével, aki már a polgári demokratikus köztársaság és a kommunista diktatúra alatt is tevékeny szerepet

⁸ 5084/1919. ME számú rendelet az egyesülési és gyülekezési jogról, 1919. szeptember 30. In: *Magyarországi rendeletek tára 1919*. Budapest, M. Kir. Belügyminisztérium, 1919. 729–730.

⁹ Az új szervezetben feltűntek olyan fiatalok is, akik később, az 1930-as években komoly politikai pozíciókat töltöttek be, így Bornemisza Géza, Mikecz Ödön vagy Szentpály László. Bornemisza műegyetemi hallgatóként a Hungária Magyar Technikusok Egyesülete egyik alapítója és vezetője volt. 1935-től a Gömbös-kormány kereskedelemügyi minisztere lett, de későbbi kabinetekben is kapott tárcát. Mikecz Ödön a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének (MEFHOSZ) alapító tagja, későbbi igazságügyi államtitkár és miniszter, aki az első zsidótörvény előkészítésében vállalt aktív szerepet. Szentpály László is a MEFHOSZ alapító tagja volt, aki az első három évben a szervezet elnöki tisztét is ellátta. Az 1935-ös választásokon került be a Képviselőházba a Nemzeti Egység Pártja színeiben, de részt vett a Reformnemzedék életre hívásában is. HAEFFLER István (szerk.): *Országgyűlési Almanach az 1935–1940. évi Országgyűlésről*. Budapest, Magyar Távirati Iroda, 1935. (a továbbiakban: *Ogy. Alm. 1935–1940*) 232., 371.; M. A.: A Magyar Ifjak Nemzeti Egyesülése. *Technikus*, 1919/1. 25.; Az első tíz év története. *Magyar Egyetemi Híradó*, 1932. február 5. 3–6.

¹⁰ Az említett szervezetekről lásd a 3. jegyzetben felsorolt újabb szakirodalmat.

vállalt a jobboldali érzelmű egyetemi hallgatók megszervezésében.¹¹ Ezt követte a tudományegyetemi, majd a műegyetemi zászlóalj felállítás. A kialakuló új jobboldali rendszer számára ezek nélkülözhetetlenek voltak: komoly szolgálatot tettek a Tanácsköztársaság utáni „rendcsinálásban”, segítettek nemcsak az egyetemek, hanem a közigazgatási intézmények elsősorban kommunista érzelműnek tartott hallgatóktól, oktatóktól, alkalmazottaktól való „megtisztításában”, és – Antal István szavaival élve – általában „igen nagy szerepet vittek az akkori »közrend« biztosítása körül”.¹² Éppen ezért a Friedrich-kormány anyagilag is támogatta a működésüket,¹³ és a Horthy-korszak jobboldali politikai elitje később sem felejtette el a tevékenységüket.¹⁴

A magyar kormány végül csak 1921 nyarán, a trianoni béke törvénybe iktatása miatt döntött ennek a „legmegbízhatóbbaknak bizonyuló” karhatalomnak a felosztatásáról, de úgy, hogy ezek „valamilyen elfogadható formában továbbra is fenntartassanak”. Ezért a tagokat be akarták sorolni a különböző egyetemi sportegyesületekbe, internátusi

¹¹ Velcsov (az 1923-ban történt vitézzé avatása után Bánsághy) György 1929-ig a Turul Szövetség első országos fővezére, majd tiszteletbeli örökös fővezére volt. Az 1920/30-as évek fordulóján önálló párt, az Ifjúmagyarok megszervezésével próbálkozott, és egy ideig együttműködött Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártjával, de – egyes rendőri jelentések szerint – Böszörmény Zoltánnal, a Nemzetiszocialista Magyar Munkáspárt és a későbbi kaszákereztes mozgalom vezetőjével is. Később Bánsághyt Gömbös hívei között találjuk, és az 1935-ös választásokon a szőregi választókerületben a kormánypárt jelöltjeként „egyhangú szavazással” jutott mandátumhoz. A képviselőházban – Shvoy Kálmán szerint – a gömbösi kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja „Viharsaroknak” nevezett, fiatal képviselőkből álló csoportjához tartozott, akik „ha az ellenzék valamit mondott, ... különösen ha prominens felszólalt, ezek kórusban hurrogták le és mordotalanul és éretlenül kiabáltak közbe”. Nem véletlen, hogy 1937 decemberében Sulyok Dezső a középiskolákban és a felsőoktatási intézményekben terjesztett szélsőséges propagandáról szóló interpellációja során a szociáldemokrata Buchinger Manó a „vitéz Bánsághy Náci” kiáltást vágta a kormányoldalra ülő képviselőhöz. ERDÉLYI Ernő: *A mi utunk. A Turul Szövetség története, útja, célkitűzései*. Pécs, [k.n.], 1940. 5.; *Ogy. Alm. 1935–1940*. 217.; Magyar Országos Levéltár (MOL) Belügyminisztérium, Rezervált iratok (K 149), 1931–7–6214. sz. Rendőri jelentés a Nemzeti Radikális Párt tevékenységéről. Budapest, 1931. október 14.; Uo. 1933–7–2590. sz. Jelentés a Böszörmény-féle nemzetiszocialista párt tevékenységéről (1933. szeptember 24.); *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*. Sajtó alá rendezte, a bevezető szöveget írta, magyarózó jegyzetekkel ellátta PERNEKI Mihály. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983. 150.; *Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Budapest, Athenaeum, 1935–1939. (a továbbiakban *KN 1935–1939*) XVI. köt. (1937. december 1.) 150–155.

¹² GERGELY Jenő (szerk.): *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932–1936. Antal István sajtó-főnök emlékiratai*. Budapest, Palatinus, 2004. 369.

¹³ MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (K 27), 1919. augusztus 20-i ülés, 7. napirend.

¹⁴ Nem véletlen, hogy 1941-ben az 1919/20 folyamán működő egyetemi karhatalom tagjai magas állami kitüntetésben részesültek, és megkapták a Nemzetvédelmi Keresztet, amit Magasházy László tábornok, Horthy kormányzó korábbi szárnysegéde adott át. MOL, Magyar Országos Tudósító (K 612), 1941. december 10.

elhelyezést kaptak, és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tervbe vette külön ösztöndíj folyósítását is a számukra.¹⁵ 1921 októberében aztán, amikor IV. Károly az őt támogató csapatokkal Budapest felé tartott, a kormánynak újra szüksége lett az egyetemi karhatalomra. Horthy felhatalmazást adott minden lehetséges katonai alakulat, így az egyetemi zászlóaljok bevetésére is.¹⁶

Az ifjúság rendkívül gyorsan reagált. A MEFHOSZ azonnal kiáltványban közölte egyértelmű és a későbbiekre is érvényes politikai állásfoglalását: „A magyar nemzethez! Fájdalmas szót kell emelnünk. A nemzetrontás legátkosabb tényére vállalkozott néhány sivár és kegyetlen önzésű gyászmagyar. Mikor a nemzet ezer ellenség prédája, mikor vállt a vállnak vetve egyetlen hatalmas, félelmetes csatasorba kell állnia minden magyarnak, e szörnyűségesen válságos időben néhány önző nemzetrontó egyéni érdekeinek áldozva föl az ország jövőjét, arra vetemedett, hogy magyar kézzel fegyvert emel magyar ellen. A polgárháború iszonyával ajkunkon tiltakozunk az erőszakosságnak e nemtelen fénye ellen. Itt nem lehet szó »királyhűségről«, mert nem királyhű az, aki a királyt félrevezetve, ágyúval és idegen katonasággal – osztrákokkal – jön nemzete ellen. Tiltakozunk e szörnyű bűn ellen és a nemzet jövőjét féltő aggodalommal a felelősség terhét e merénylőkre hárítva csatasorba állunk. A tegnapi nappal a kormány fölhatalmazására fegyverbe szólítottuk magunkat. Minden becsületes ifjú magyar itt van közöttünk. Azoknak a drága bajtársainknak emléke, akik Nyugatmagyarország földjét áztaták vérükkel a magyar haza egységéért, erőt ad nekünk ahhoz a fájdalmas elhatározáshoz, hogy ezt a vérrel védett egységet az orvul támadó hitvány gyászmagyarok ellen is megvédjük. Az ország jövője kötelez erre minket, méltók leszünk e rettenetesen nagyszerű hivatáshoz.”¹⁷

A későbbi bajtársi kiadványok rendre kiemelték, hogy a toborzásban a legaktívabb a Turul Szövetséghez tartozó, éppen 1921 őszén megalakult, közigazdászhallgatókat tömörítő Széchenyi István Bajtársi Egyesület volt, amely tagságának jelentős részét a kormány szolgálatába állította.¹⁸

¹⁵ MOL K 27, 1921. augusztus 5-i ülés, 28. napirend. – A minisztertanács adatai szerint az egyetemi zászlóaljoknak ekkor még mintegy ezeröttszáz tagjuk volt.

¹⁶ HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, Európa Kiadó, 2011. 164.

¹⁷ Az egyetemi hallgatók kiáltványa. *Szózat*, 1921. október 25., *Budapesti Hírlap*, 1921. október 25.; A szöveget német nyelven közölte a kormány nem hivatalos lapja, a *Pester Lloyd* is. Das Scheitern des Königsputsches. *Pester Lloyd*, 1921. október 24.

¹⁸ Egyes források szerint százhusz, más, nyilvánvalóan túlzó adatok szerint négyszázharminc tagját „állította csatasorba” a Széchenyi Bajtársi Egyesület. ERDÉLYI Ernő: *A mi utunk*. I. m. 5–6.; KINCSES Ferenc (szerk.): *Turul Évkönyv. Trianon után XVI-XVII*. Pécs, Turul Szövetség Pécsi Kerületének Árpád Bajtársi Egyesülete, 1936. 11–12.

A sietség miatt azonban a besorozott fiatalok rendkívül tarka képet mutattak: „A legtöbb egyetemi hallgatót meglepetésszerűen, készületlenül érte a hír, hogy szükség van reá, de a fiúk habozás nélkül mentek, zsakettben, lyukas talpú cipőben, köpeny nélkül, egyedül a kezükben levő fegyver s a derékszíjuk jelezte külsőleg, hogy katonák” – írta a fajvédők lapja, a *Szózat* 1921. október 26-án. Az egyetemi hallgatókkal szemben érezhetően elfogult sajtóorgánum jelentősen túlbecsülte a létszámukat is: „Derék egyetemistáink, az egyetemi zászlóalj, megerősödvé és felgyarapodva az időközben önként jelentkező és összetömörült alkalmi fegyveres diákalakulatokkal, mintegy 1400 ember, ágyú nélkül, szemben találta magát 4000 katonával és egy üteg tüzérséggel.” A lap szerint ezek még tovább gyarapodtak: „Mintegy 12 000 ezer főből álló hadsereget teremtett percek alatt a magyar egyetemi ifjúság hazaszerető lelkesedése s hogy nem szakadt ránk egy mindennél irtózatosabb és szörnyűbb véres polgárháború, az oroszlánrészben egyetemi diákjainknak köszönhető.”¹⁹ Fogarassy László, a konfliktusról szóló egyik legrészletesebb szakirodalmi feldolgozás szerzője szerint azonban csak hat–nyolcszáz önkéntes egyetemi hallgató állt csatasorba a király csapataival szemben.²⁰

A kormányerők győzelmével végződő 1921. október 23-i budaörsi ütközet részletes bemutatásától eltekintve a továbbiakban arra keressük a választ, hogy a kissé szedett-vetettnek tűnő egyetemista alakulatok hogyan álltak helyt, és mekkora áldozatot követelt körükben a harc. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása – a forrásokban és a szakirodalomban fellelhető ellentmondások tisztázásán túl – rendkívül érdekes adalékokkal szolgál. A korabeli források egyöntetűen nagy szerepet tulajdonítottak az egyetemistáknak. Horthy, Bethlen, Gömbös és a különböző sajtóorgánumok 1921. október utolsó napjaiban rendre hálájukat fejezték ki a hallgatói alakulatoknak, és mindannyian magasztalták a fiatalok helytállását.²¹ A fajvédők lapja, a *Szózat* 1921. október 26-án a

¹⁹ Ormos Mária is hasonlóan írta le az egyetemi alakulatok képét: a Budaörsnél megjelent hallgatók között volt „katonai egyenruha, szalonkabát, Turul sapka, keménykalap, de még lakkcipő is, mert ki otthonról, ki színházból, ki pedig egyenest a bálból indult a gyülekező hely felé”. ORMOS Mária: „*Soha, amíg élek!*” *Az utolsó koronás Habsburg puccskisérletei 1921-ben*. Pécs, Pannonia Könyvek, 1990. 117. vö. Főiskolai hallgatók a harc vonalban. *Szózat*, 1921. október 26.

²⁰ FOGARASSY László: IV. Károly második restaurációs kísérletének katonai története. A „budaörsi csata”. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1971/2. 314–341. Ugyanennyire (hatszáz–nyolcszáz önkéntesre) tette az egyetemi hallgatók létszámát a király oldalán álló szemtanú, Gratz Gusztáv is. Lásd GRATZ Gusztáv: *Magyarország a két háború között*. Szerk.: PAÁL Vince. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 108–109.

²¹ Bethlen például a következőképpen fogalmazott: „Valóban, ti a sorsdöntő pillanatban nehéz kötelességet teljesítettetek. Teljesítettétek azokat minden habozás nélkül úgy, hogy szíveteiket és magyar lelketeket követtétek, minden erővel a haza oldalára álltatok, mert tényleg veszélyben volt a haza.” Az egyetemi ifjú-

következőképpen fogalmazott: „E zűrzavaros, kaotikus, egységet és összetartást nem ismerő áradatban, mit társadalomnak szoktunk nevezni, csodálatos tömörségben, erőteljesen és egységesen áll egy kis csoport, az egyetemi diákok világa. Dolgoznak, tanulnak, könyveket búvárkodnak, vasszorgalommal képezik ki magukban az eljövendő magyar kultúra harcosait, de ha veszélyben van a haza, a lélek szerszámait fölváltják az ököl fegyverével, ott voltak mindenütt, Szegeden, a nemzeti hadsereg bölcsőjénél, ők jöttek be ragyogó szemmel, ruganyos izmokkal a vörös szégyent és oláh megszállás gyalázatát átélte Budapestre, ott harcoltak és estek el a nyugati határszéleken, föltartóztatva a betörő osztrákokat s most is, hogy IV. Károly lázadó csapatai élén Budapest ellen vonult, a derék egyetemi ifjúság mentette meg az ország helyzetét.”²² Hasonlóképpen magasztalta az egyetemi hallgatókat és szervezeteiket Zsilinszky Endre is: „...a főiskolai ifjúság nélkül, s benne elsősorban az egyetemi és műegyetemi karhatalom s az úgynevezett bajtársi szövetségek nélkül Magyarország ma már talán idegenek és idegen zsoldos szellem prédája volna. S ebbe a szellembe örökre belefűlt volna a magyar jövő... E lázas és sötét napok gyors eseményeinek villámfényével sokunkban bevilágított a megismerés: a bajtársi szövetségek az a sejtje a keresztény magyar ifjúság teljes megújulásának és végleges átalakulásának, amit az államnak és a társadalomnak mindenáron támogatnia kell.”²³ Megjegyzendő, hogy a bécsi *Neue Freie Presse* tudósítása is kiemelte: „a budaörsi csatát Gömbös Gyula képviselő és a főiskolai hallgatókból, különösen az egyetemi hallgatók Turul Szövetségének tagjaiból rekrutálódott önkéntes csapata döntötték el a kormány javára”, és „a főiskolai hallgatóké a diadal”.²⁴

A bajtársi emlékezet is kiszínezte a budaörsi csata körülményeit, a Turul, a MEFHOSZ, illetve az egyetemi zászlóaljok vezetősége kezdettől fogva magáénak érezte a győzelmet, és igyekezett a saját szerepét a lehető legjobb színben feltüntetni: az évek során különböző toposzok társultak az ütközethez. 1934 őszén például a Turul Szövetség központi lapja,

ságé a babér. *Budapesti Hírlap*, 1921. október 29. – Hasonlóan vélekedett Gömbös Gyula mellett Nagyatádi Szabó István és Mayer János is, akik egy nappal a miniszterelnök előtt fejezték ki hálájukat az egyetemi hallgatóknak. Nem a király, hanem a lázadók ellen fogott fegyvert a nemzet. *Budapesti Hírlap*, 1921. október 28. – A politikai elit tagjain kívül más társadalmi szervezetek, közintézmények és közigazgatási szervek is hálájukat fejezték ki az egyetemi ifjúságnak. Lásd például Vármegyei közgyűlés. *Pápai Hírlap*, 1921. december 17.

²² Főiskolai hallgatók a harcban. *Szózat*, 1921. október 26.

²³ ZSILINSZKY Endre: A főiskolai ifjúság. *Szózat*, 1921. október 27.

²⁴ MOL Magyar Távirati Iroda, Napi hírek, tudósítások (K 428, a-sorozat), 1921. október 28.

a *Bajtárs* terjedelmes cikket szentelt Horthy Miklós budapesti bevonulása tizenötödik évfordulójának. Ebben úgy emlékeztek, hogy a csatában az „ellenforradalmi” rendszerért sok egyetemi hallgató az életét adta: „Fiatal életüket áldozták annak a hazának a szabadságáért, amelyért hét évtizeddel azelőtt a negyvennyolcas fiatalok drága, magyar vére folyt patakokban. Akkor is, most is az idegen uralkodóház politikájának áldozata lett rengeteg fiatal magyar élet.... A budaörsi csata áldozatainak jórésze jeltelen sírban nyugszik valamelyik erdőszélen. A lázadó csapatok sokszor a legnagyobb kegyetlenséggel ölték meg az elfogottakat s rögtön el is ásták tetemüket valamelyik fa tövében.”²⁵

A *Bajtárs* hasábjain között történet hiteléből még inkább levon az, ha a Turul-féle szabad királyválasztó emlékezet mellett felidézzük a csata legitimista szempontú bemutatását is Gratz Gusztávtól, aki szintén szemtanúja volt az eseménynek: „Itt-ott folytak lövöldözések, sebesülések is történtek, de komoly harcról beszélni túlzás volna. A király nem akart vérontást és minden parancsa ennek elkerülését célozta. De a kormánycsapatok sem mutattak kedvet, hogy erőteljes támadásba lépjenek a királyhű csapatok ellen.” Még érdekesebb, amit Gratz ezek után említ, rámutatva a IV. Károly királlyal szemben állók tájékozatlanságára is: „A király még mindig reménykedett abban, hogy a kormánycsapatok abba fogják hagyni a koronás királlyal szembeni ellenállást. Jelentéseket kapott egyes foglyul ejtett egyének oly értelmű nyilatkozatairól, hogy nem is tudnak arról, ki ellen állították őket harcba, mert nekik azt mondták, hogy cseh és kommunista bandák támadnak Budapest ellen. Ezekből a nyilatkozatokból a király azt a reményt merítette, hogy mihelyt köztudomásra jut, hogy a koronás király akar Budapestre bevonulni, a vele szemben kifejtett ellenállás véget ér.”²⁶ Ladányi Andor is kiemelte, hogy a kormány (különösen Gömbös) az idegen, elsősorban osztrák és cseh katonaság jelenlétének hangoztatásával tudatosan félrevezette az egyetemistákat. Ez megjelent idézett kiáltványukban is.²⁷ Horthy és kör-

²⁵ Horthy Miklós és a Turul. *Bajtárs*, 1934. november 25. 3–4. – Az ilyen toposzok kialakulásához az egyetemi ifjúsággal szimpatizáló sajtó is hozzájárult. A *Szózat* például a következő, szintén nehezen hihető történetet közölte: „A szombatról vasárnapra virradó éjszaka a túlerejű Ostenburg-osztagok elfogtak hetven egyetemista katonát. Szuronyok között kísérték hátra a foglyokat. A 70 elfogott egyetemi diák azonban egyszerre, mintegy parancsszóra nekieredt és a két rajvonal között, a golyóktól pásztaézott vonalon, mintha ifjúsági versenyfutás volna, ismét a kormánycsapatok között termett. Egyiküknek sem esett út közben baja.” Főiskolai hallgatók a harcvonalban. *Szózat*, 1921. október 28.

²⁶ GRATZ Gusztáv: *Magyarország*. I. m. 108–113.

²⁷ LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság*. I. m. 219–220. – Igazat adhatunk ugyanakkor Ladányinak, aki ugyanitt kétségbe vonta, hogy ezt a propagandát a Horthyhoz hű egyetemi hallgatók mindegyike elhitte.

nyezete valószínűleg félt, hogy a fiatalok meginognának, ha tudnák, IV. Károly oldalán is magyarok sorakoznak fel, így viszont a hagyományos kuruc–labanc ellentét keretei közé helyzeték az eseményeket. A teljességhez hozzátartozik az is, hogy a IV. Károly csapatai közt is voltak egyetemisták és főiskolai hallgatók, akiket – Zadravecz István visszaemlékezése szerint – ugyanúgy félrevezettek: nekik azt mondták, hogy Budapesten ismét kitört a kommün, és annak elfojtására toborozták őket.²⁸ Mindez persze érthető, ha megpróbáljuk elképzelni a korabeli fiatalok lelkivilágát. Egy vesztes világháború, a bukott forradalmak és a megalázó trianoni békeszerződés után természetes, hogy mentek, ha a legfelsőbb helyről mozgósították őket a megmaradt haza megvédésére. Az erős hazafias érzések mellett ezért is gondolhatták, hogy a hatalom számít rájuk, és ez fontos helyet biztosított nekik az új rendszerben, megerősítette őket, és fokozta bennük az összetartás- és magyarságtudatot. Sőt, egyre komolyabb helyet követeltek maguknak. Ezt világítja meg Szentpály László, aki az egyetemi hallgatók toborzásakor a következőképpen fogalmazta meg generációja politikai krédóját: „Mindig azt követelték tőlünk, hogy ne politizáljon az ifjúság. Igenis, a múltakon okulva, politizálni fogunk. Az egyetemi ifjúság ezúttal éreztetni fogja a maga hatalmas erejét és fölemeljük hangunkat. Követeljük minden hazaáruló vagygon- és fejvesztését, követeljük a nemzetellenes merényletek rendezőinek büntetőbírótság elé állítását. Minden válságos pillanatban mi, a diákság összessége, megjelentünk és megmentettük a hazát. Most tehát a törvényhozás is hallgassa meg a szavunkat. Követeljük végre a királykérés rendezését. Ide Habsburg be nem teszi a lábát.”²⁹

A szakirodalom azonban – a hősiesség önkép ellenére – szkeptikus az egyetemi hallgatók helytállására vonatkozóan. Romsics Ignác 1982-ben egyenesen úgy fogalmazott, hogy „Ostenburg csapatai percek alatt szétszórták a Gömbös által riasztott egyetemi zászlóaljat”.³⁰ Fogarassy úgy vélte: „A főiskolás irreguláris csapatok támadását Ostenburg visszaverte, egy részüket elfogta, a királyi tüzérség pedig kartáccsal lőtt föléljük. Tehát nem megsemmisítő, hanem csak riasztó szándékkal. Ennek hatására a főiskolások vissza is vonultak – s a hátrálás részben rendetlen futássá változott.”³¹ Ormos Mária, jórészt Ladányi munkájára támasz-

²⁸ BORSÁNYI György (szerk.): *Páter Zadravecz titkos naplója*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967. 215–218.; A budaörsi ütközet. *Budapesti Hírlap*, 1921. október 25.; HILLER István: *A soproni egyetemi hallgatók*. I. m. 105–112.

²⁹ Főiskolai hallgatók a harc vonalban. *Szózat*, 1921. október 26.

³⁰ ROMSICS Ignác: *Ellenforradalom és konszolidáció*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982. 154.

³¹ FOGARASSY László: IV. Károly. I. m. 329.

kodva, hasonlóan látta: a Budaörsnél megjelent egyetemi hallgatók az első összecsapások után vagy fogságba estek, vagy bemenekültek a budaörsi gyümölcsösökbe.³² Kerekes Lajos pedig egy 1976-ban megjelent tanulmányában Gömbös szerepét is kétségbe vonta: „Az a felfogás” – írja –, hogy az egyetemi hallgatók „összetoborzásánál Gömbös Gyula segédkezett a kormánynak, akinek számos társadalmi alakulatra volt döntő befolyása, ebben a formában alighanem téves, mert Gömbös csak másnap, október 23-án reggel érkezett Budapestre.”³³ Ezzel szemben Ormos Mária és mások egyértelműen úgy fogalmazzak, hogy Gömbös és többen (!) október 22-én elkezdtek a különféle félkatonai csapatok, így az egyetemi hallgatók szervezését is.

Noha a fiatalok helytállása a budaörsi csatában kétségbe vonható, részvételük paradox módon mégis döntő jelentőségű volt. Több – főként legitimista – visszaemlékező úgy fogalmazott, hogy IV. Károly éppen a Horthy oldalán felsorakozó egyetemi hallgatók miatt állította le a hozzá hű alakulatok katonai akcióját: jelenlétük eszerint pszichológiai hatást gyakorolt volna az uralkodóra (a király állítólagos kijelentése ekkor ez volt: „nem engedem elpusztítani a gyerekeket”).³⁴ Még ha ezt a csatához kapcsolódó legendárium részének tekintjük is, az egyetemi zászlóaljok által az összecsapás elején leadott lövések épp annyi időre tartóztatták fel az egyébként is bizonytalankodó, Horthy csapatainak létszámát nem ismerő és a tárgyalásos megoldásban bízó királyhű erőket, hogy az így (is) előállott késlekedés az akció kudarcát okozta.

Hasonló ellentmondást tapasztalunk a csata ifjúság soraiban szedett áldozatait illetően. A korábban bemutatott, valószínűtlen elemeket is tartalmazó, bő egy évtizeddel későbbi bajtársi értelmezés nyilvánvaló túlzással azt sugallta, hogy az ütközetben számtalan egyetemi hallgató esett el, de pontos számot nem közölt. Ezzel szemben egy 1942-ben kiadott, egyetemi zászlóaljokról szóló emlékkötet mindössze öt áldozatról tudott.³⁵ Más, közvetlenül a csata után keletkezett források szerint ez utóbbi szám állt közelebb az igazsághoz. A fajvédők sajtóorgánuma, a *Szózat* szerint a „minden dicséretre és magasztalásra érdemes diákjainknak két halottja és nyolc sebesült vesztesége volt”.³⁶ Ezzel szem-

³² ORMOS Mária: „Soha, amíg élek!” I. m. 97–122.

³³ KERESKES Lajos: A Habsburg-restaurációs kísérletek és az osztrák–magyar viszony 1921-ben. *Századok*, 1976/1. 33.

³⁴ A legitimista visszaemlékezéseket idézi LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság*. I. m. 217.

³⁵ *Tudományegyetemi csendőrtiszti zászlóalj tagnévsora: a volt zászlóaljtagok foglalkozásának és lakcímének feltüntetésével*. Budapest, Centrum, 1942. 124.

³⁶ Főiskolai hallgatók a harcban. *Szózat*, 1921. október 28.

ben – sajtójuk, a *Technikus* szerint – a műegyetemi hallgatók közül öten vesztették életüket az ütközetben.³⁷ Ladányi Andor két magas rangú vezérkari tiszt, Folkusházy Lajos és Bengyel Sándor a budaörsi csata hivatalos és hiteles leírásának tekinthető, 1922-ben, mindössze tíz számozott példányban kiadott szigorúan bizalmas összeállítására támaszkodva azt írta, hogy a Horthy oldalán harcoló tudományegyetemi zászlóaljnak öt halottja és hat sebesültje volt.³⁷ A két forrás szerint tehát a műegyetemi és a tudományegyetemi zászlóalj egyaránt öt-öt főt veszített Budaörsnél, azaz a csatában tíz hallgató vesztette életét. Ezt támasztja alá az egyetemi hallgatók temetéséről szóló, 1921. október 30-i sajtótudósítás: „...tíz fiút vittek ki a temetőbe, a legfiatalabb tizenkilenc, a legöregebb alig huszonnégyszázötven, tíz lelkes fiú, tíz egyetemi hallgató, aki elvitte mindenét: ifjú lelkét a haza oltárára. Kormányzó, királyi hercegek, miniszterek és országos férfiak sokasága állta körül a koporsót. (...) Tíz ravatal áll komor fenséggel elborult szemünk előtt. Egy közöttük névtelen ifjú hőst takar, a többin olvasható a testvérharcban elesett ifjak neve és kora.” A név szerinti felsoroláson túl a cikkből az is kiderült, hogy az áldozatok egyike közgazdászhallgató, négyen orvosok és öten a Műegyetem tanulói voltak.³⁹

Az áldozatok kapcsán még egy rendkívül érdekes tényt kell kiemelnünk, amit eddig nem említett a szakirodalom, és a források jelentős része sem: az egyik egyetemista áldozat, Klausz Imre zsidó volt. Ezt a fajvédő jobboldali radikális ifjúsági szervezetek a későbbiek során egyáltalán nem hangoztatták, mivel egyrészt nem illett a zsidóságról alkotott sztereotípiáikhoz, másrészt nehezen tudták volna megmagyarázni, hogy pont az ő oldalukon egy zsidó fiatal is harcolt. Nem meglepő, hogy a korabeli zsidósághoz nem kötődő, vagy velük szemben ellenséges sajtó nem, vagy csak kis hírként, apró betűkkel és röviden számolt be temetéséről, noha a kormány, a nemzeti hadsereg, sőt még a Turul egyik tagszervezete, a Csaba Bajtársi Egyesület is (!) helyezte el koszorút a sírján.⁴⁰

³⁷ M. A.: „Szálljon veletek sírba az ősi átok!” A hősi halált halt egyetemi hallgatók temetése. *Technikus*, 1921–22/3–4. 60–61.

³⁸ LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság*. I. m. 224.

³⁹ Tíz ifjú hős temetése. *Budapesti Hírlap*, 1921. október 30. – Ezek az adatok ellentmondanak Ladányi megállapításának, aki idézett munkájában úgy fogalmaz, hogy „a műegyetemi zászlóaljnak egyetlen fő vesztesége sem volt, még sebesülés sem történt”. LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság*. I. m. 219.

⁴⁰ A temetésen Lederer Simon, a pesti Izraelita Hitközség képviselője Klausz áldozatvállalásával kapcsolatban rámutatott: „Meghaltál a hazáért, de meghaltál érettünk, magyar zsidóért is, halálosan megpecsételted azt az egyetlen örök nagy szent igazságot, hogy mi, magyar zsidók meg tudunk halni azért a hazáért, amelyet el akarnak tőlünk vitatni.” A budaörsi ütközet zsidó hősi halottjának temetése. *Budapesti Hírlap*, 1921. november 1.

A Habsburgok ellen: a Turul Szövetség és rokonszervezetei

A korábbi szakirodalom már rámutatott, hogy a budaörsi csata és az azt követő trónfosztás a formálódó Horthy-rendszer konszolidációjának fontos lépcsőfoka volt, de mit jelentett a szabad királyválasztó álláspontot képviselő egyetemi ifjúsági szervezetek számára? A Turul Szövetség és a keretébe tartozó főként tudományegyetemi bajtársi egyesületek, illetve a műegyetemi Hungária számára az ütközet – nem kis részben a politikai elit korábban bemutatott megnyilvánulásainak köszönhetően – rendkívül jó hivatkozási alapnak bizonyult fontos szerepük legitimálására, illetve az esetleges politikai kritikák kivédésére. Jó példa erre az, amit a Magyar Nemzeti Diákszövetség⁴¹ vezértitkára, Menyhért Pál válaszolt a jobboldali egyetemi egyesületeket bíráló Huszár Aladár budapesti főpolgármesternek: „Véleményünk szerint a mai generáció is megmutatta már, hogy nem fél a golyózáportól és gránáttűztől. 1918-ban és 1919-ben az ifjúság, mi és bátyáink véreztünk az ellenforradalomban, Nyugat-Magyarországon és később Budaörsnél és ezután sem fogunk visszariadni, ha szüksége lesz ránk Magyarországnak.”⁴²

A korszak egyetemi ifjúsági szervezetei közül a legkövetkezetesebben és a legerőteljesebben a Turul Szövetség adott hangot legitimizmus- és Habsburg-ellenes álláspontjának. Felfogásukat arra, az egyébként széles körben elfogadott nézetre alapozták, hogy a dinasztia és a dualizmuskor liberalizmusa felelős a zsidóság térnyeréséért Magyarországon. Ezt egyértelműen megfogalmazta Natkó Gyula, a Turul országos vezetésében helyet kapó debreceni vezér, aki 1939 tavaszán lakonikusan és kategorikusan kijelentette: „A zsidók a Habsburgoknak köszönhetik gazdasági hatalmukat.”⁴³

⁴¹ Az MNDSZ-t a Turul mellett az Americana, a Hungária, a Főiskolai Sportszövetség, a Protestáns és a Katolikus Diákszövetség alapította meg. Az új csúciszervezethez a Társadalmi Egyesületek Szövetsége szolgált mintaként, éppen ezért nevezték „ifjúsági TESZ-nek” is. Célja „a magyar egyetemi és főiskolai ifjúság egységbe tömörítése, anyagi és szellemi érdekeinek védelme, az ifjúság egyetemességét érintő ügyek központi intézése és irányítása, továbbá ily irányú bel- és külföldi képviselet” volt. SZÓRTSEY József: Az „ifjúsági” TESZ. *Bajtárs*, 1930. május, 5–7.; MOL K 149, 1929–7–Sz. 2. Jelentés az MNDSZ szervezéséről. Budapest, 1929. szeptember 30.; BOROSJENŐI KÁDÁR Béla (szerk.): *A Magyar Nemzeti Diákszövetség és tagegyesületeinek ismertetője*. [h.n.], Turul Sajtóvállalat, 1937. 12.; A Társadalmi Egyesületek Szövetségéről lásd legújabbban KEREPESZKI Róbert: A politikai és társadalmi élet határán. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége a Horthy-korszakban. In: GEBEI Sándor–ifj. BERTÉNYI Iván–RAINER M. János (szerk.): „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni.” *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*. Eger, Líceum Kiadó, 2011. 373–388.

⁴² A Magyar Nemzeti Diákszövetség vezértitkárának levele. *Pesti Napló*, 1933. december 14.

⁴³ A Turul Szövetség állásfoglalása a zsidó-kérdésben. *Új Ezerév*, 1939. március, 9–10.; KALOTÁS Antal–SZENDRŐDY Miklós (szerk.): A Turul szabad királyválasztó álláspontját részletesen kifejti *A Turul világnézet irányelvei és bajtársi útmutató*. Budapest, Turul Sajtóvállalat, 1937. 40–43.

A budaörsi csata az első jelentős megnyilvánulása annak, hogy a Turul a szabad királyválasztó tábor oszlopos tagja, és a korszak folyamán több alkalommal is, különösen az 1930-as években látványosan tanújelét adta ennek, noha olykor Habsburg-pártiak is igyekeztek kiterjeszteni a befolyásukat a szövetségre. Például az 1931. októberi, a belügyminiszternek szánt jobboldali összesítő jelentés jelezte, hogy az egyetemisták közül néhányan Prónay Pál hatására a legitimizmus hívei lettek, de a jelentés-tevő sietett azt is leszögezni, hogy „Turul, a maga egészében, az 56 ifjúsági egyesületével kormányhű maradt, és az ellenkező állítások nem felnek meg a valóságnak”.⁴⁴

A szakirodalom eddig elhanyagolta, hogy a Turul tagjai az 1930-as évek folyamán a zsidósággal szembeni akcióikhoz hasonló módon léptek fel az ekkor erőre kapó legitimizmus képviselőivel szemben is.⁴⁵ Több alkalommal – nemritkán a nemzetiszocialisták támogatásával – bajtársi egyesületek tüntetése miatt botránnyba fulladtak a legitimista pártrendezvények. Például 1933 szeptemberében a Nemzeti Legitimista Néppárt debreceni zászlóbontó gyűlését „főleg a főiskolai hallgatók kb. 150 főnyi csoportja Habsburg ellenes kiáltozással, a Himnusz folytonos éneklésével megzavarta s csak a tüntetőknek rendőrileg történt eltávolítása után folytathatták a kevés siker jegyében lezajlott gyűlést”. Hasonló eset történt 1935 szeptemberében is, amikor a párt összejövetelt tartott a debreceni Angol Királynő étteremben, és a vacsora ideje alatt „kb. 50 főnyi tömeg (egyetemi hallgatók és Varjassy féle nemzeti szocialisták) ellentüntetést rendezett a vendéglő előtt és bűzbombákat hajigált a helyiség folyosójára”. A tüntetőket a rendőrség szétoszlatta, azonban a tömeg „a Kosuth szoborhoz vonult, ahol szintén tüntetett a Habsburgok ellen”.⁴⁶

A Turul mellett fontos kiemelnünk egy másik egyetemistákhoz is kötődő szervezetet, az Országos Habsburg-ellenes Ligát, amely az 1930-as évek folyamán igen erőteljes legitimistaellenes propagandát folytatott. 1933 őszén két legitimista politikus, gróf Apponyi György és Homonnay

⁴⁴ MOL K 149, 1931–7–6214. sz. Jelentés a szélsőjobboldali szervezetekről. Budapest, 1931. október 19.

⁴⁵ A Turul antiszemita tüntetéseire, verekedéseire és egyéb akcióira lásd újabban LADÁNYI Andor: A numerus clausustól a numerus nullusig. *Múlt és Jövő*, 2005/1. 56–74.; SZÉCSÉNYI András: Lovagias ügy. Epizód az antiszemitizmus történetéhez az 1930-as években. *Múlt és Jövő*, 2009/1. 133–138.; Uő: „Hogy ki a magyar, azt mindig csak maguk a magyarok dönthetik el” – A Turul Szövetség a közgazdasági egyetemen 1941-ben. *Kommentár*, 2009/3. 69–78.; KEREPESZKI Róbert: A zsidókérdés és az egyetemi bajtársi egyesületek a két világháború közötti Magyarországon. In: BODNÁR Erzsébet–DEMETER Gábor (szerk.): *Tradicció és modernizáció Európában a XVIII–XX. században*. Budapest, Hungarovox, 2008. 224–237.

⁴⁶ Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Főispáni bizalmas iratok (IV. B. 901/a), 10. d. 246/1933. eln. sz. A debreceni rendőrkapitányság helyzetjelentése 1933 szeptemberéről.; Uo. 12. d. 340/1935. eln. sz. Hajdú vármegyei és Debrecen vítezi székkapitányának nemzetvédelmi helyzetjelentése 1935 szeptemberéről.

Tivadar a képviselőházban is interpelláltak, mert ismeretlenek uszító hangvételű röplapokat terjesztettek az egyetemi ifjúság körében ennek a szervezetnek az aláírásával. A képviselők kérték Gömbös kormányfőt, illetve Keresztes-Fischer Ferenc belügyminisztert, hogy lépjenek fel ez ellen. Homonnay azt is felvetette, hogy „ugyanannak az ifjúságnak, mely éhezik, nyomorog, amely joggal panaszkodhatik, hogy nem tud elhelyezkedni, például a Turul Szövetségnek egyes támogatott tagjai, honnan szerzi az ehhez (ti. a röplapok nyomdai költségeihez – K. R.) szükséges fedezetet”. Emellett sürgette, hogy a kormány ellenőrizze, mire költi a Turul az államtól kapott segélyeket, tételesen számoltassa el, és az igazságügyi miniszter indítson vizsgálatot a Turul Szövetség tagegyesületei ellen. Az Országos Habsburg-ellenes Liga egyébként ismert, de (ekkor már) nem az „első vonalhoz” tartozó politikusokat tudott soraiiban szinte minden politikai oldalról (például Bartha Albertet, a Károlyi-kormány korábbi honvédelmi miniszterét, vagy P. Ábrahám Dezsőt, aki Károlyi Gyula gróf után rövid ideig az úgynevezett harmadik szegedi ellenforradalmi kormány miniszterelnöke volt 1919 júliusában). Figyelemre méltó, hogy a szervezet már 1930-ban kiáltványban hallatott magáról, de Keresztes-Fischer szerint 1933 novemberében a Ligának semmiféle jóváhagyott alapszabálya nem volt, tehát illegálisan működött.⁴⁷ Bár Homonnay azt sugallta, hogy az akció mögött a Turul állt, a szövetség fővezérsége felháborodottan utasította vissza a gyanúsítást, és azt is, hogy a Turul „az ifjúság szociális támogatása helyett jövedelmét Habsburg-ellenes propagandára fordítja”.⁴⁸

Ennek ellenére a Habsburg-ellenes Liga a későbbiekben is felbukkant az egyetemi ifjúság rendezvényein. A Magyar Nemzeti Diákszövetség 1934. március 15-i ünnepélyén is előkerültek röplapjaik, többek között azzal, hogy „alpári demagóg fogás, hazugság, hogy a revíziót Ottó hozza magával”.⁴⁹

Alig egy hónappal később, 1934 áprilisában a Griger Miklós vezetése alatt álló Nemzeti Legitimista Néppárt pártvacsoráján tűntek fel hasonló röplapok, ekkor már „Habsburgellenes Magyar Ifjúság” szignóval. A cédulákon nyíltan megfogalmazták: „Válasszatok! Egy magyar világ,

⁴⁷ Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. Budapest, Athenaeum, 1931–1935. (a továbbiakban: *KN 1931–1935.*) XVIII. k. (1933. november 22. és november 29.) 160–166., 341–343. – Az Országos Habsburg-ellenes Ligáról lásd Békés Márton: A legitimisták. I. m. 240–241.

⁴⁸ Turulista: Alattomos támadás a Turul Szövetség ellen. *Bajtárs.*, 1933. december, 21–23.; MOL K 612, MOT, Híryanag, 1933. december 1.

⁴⁹ MOL K 149, 1934–6–3814. sz. Rendőri jelentés a március 15-i nemzeti ünnep eseményeiről. Budapest, 1934. március 16.

vagy egy labanc világ? A turáni magyar nyakán egy idegen királyt ültetnek megint?... A nemzetnek nem kell többé Habsburg király!” Egyébként a legitimista pártvacsora végül verekedésbe torkollott, sőt, egy revolverlövés is eldőrdült, és a Habsburg-ellenes egyetemi hallgatók a „rendőrség abzugolása mellett tüntetésbe kezdtek”.⁵⁰

Az Országos Habsburg-ellenes Liga 1934-ben *Szózat a magyar ifjúsághoz!* címmel egy rövid broszúrát is terjesztett az egyetemi hallgatók között. Ennek „vezérgondolatai” egyértelműen idegengyűlöletre buzdítottak, és a Habsburg-uralmat tették felelőssé Magyarország területi veszteségeiért is: „A kétharmad Magyarországot már eltékozolt osztrák-gyarmatsorsú, cifranyomorúságos, idegentúlsúlyú, klerikális, feudális, kapitalista, arisztokratikus Habsburg-királyságot akartok-e ismét? Arisztokratikus Habsburg-királyságot, amelynek elsősorban csak a sváb-származású diplomásokra lesz szüksége, amely százezer dúslakodó, az ellenséges külföldet hizláló, túlnyomólag »vendégidegen«-nel szemben nyolcmillió magyart tovább fog sorvasztani, pusztítani?... – Avagy öncélú, agrárdemokratikus, nemzeti, sőt fajtestvéri királyságot, nemzeti, fajtestvéri államot akartok-e, ahol minden magyar ifjú minden magyar állást, foglalkozást, munkát, kenyeret, kultúrát találhat és amelyben a magyarság megerősödhetik az új honfoglalásra? Ebben betöltheti új világtörténelmi hivatását. – Válasszatok!”⁵¹

A broszúra emellett nyíltan támadta Hóman Bálint akkori vallás- és közoktatásügyi minisztert, Bethlen István korábbi miniszterelnököt és „udvari történészét”, Szekfű Gyulát is. Az egyértelműen Gömbös-párti propagandát tartalmazó kiadvány szerint a sváb származású „megbízhatatlan újmagyarnak” és „labancérműnek” titulált Hómant „a nemzet történelmét, nagyjait megcsúfoló munkássága miatt egyetlen kultúr-nemzet öntudatra ébredt ifjúsága sem túrn[é] meg a nemzeti nevelés élén”. Az ismeretlen szerzők természetesen nem foglalkoztak azzal az ellentmondással, hogy Hómant éppen Gömbös emelte be a kormányába, és nem szóltak a miniszterelnök anyai ági német származásáról sem, hiszen ezek nem illettek volna a koncepciójukba.⁵²

A röpirat az „idegen vérből származott, oláh keveredésű” Bethlenről úgy vélekedett, hogy politikai múltjának „talán legtanulságosabb része az”, hogy „mindjárt kormányzása elején a híressé vált pécsi beszédjé-

⁵⁰ MOL K 149, 1934–7–2654. sz. Rendőri jelentés a Nemzeti Legitimista Néppárt pártvacsorájáról. Budapest, 1934. április 11.

⁵¹ *Szózat a magyar ifjúsághoz!* Budapest, Országos Habsburg-ellenes Liga, 1934. 3.

⁵² Uo. 7–8.

ben beharangozta a Habsburg-restaurációt is”. Azonban „a külföldi beavatkozás, valamint az ország kormányzóján kívül – örök dicsőségére – éppen Gömbös Gyula vezérlete mellett, éppen a hadviselt magyar egyetemi ifjúság véráldozatos hadba szállásának köszönhető, hogy pokoli tervét végre nem hajthatta”. A kiadvány szerint „végtelenül jellemző Bethlen egyéniségére, hogy azt az apailag és anyailag sváb származású Szekfű Gyulát vette maga mellé udvari publicistának és történetírónak, akit a nagyjaink, múltunk meggyalázásának ügyéből kifolyólag minden öntudatos magyar mérhetetlenül gyűlöl”.⁵³

A „labancveszély” elhárítására a röpirat több érdekes javaslatot tett. Egyrészt: „A magyar fajnak az államélet összes megnyilatkozásaiban való megvédését annyira óhajtjuk, hogy ezzel nyilvánosan követeljük a numerus claususnak a *hazai sváb és egyéb idegen ifjúságra történő kiterjesztését is*. Ezek számára *is* követeljük a főiskolákon és az egyetemeken a »gettó-padok«-hoz hasonlóan a »vendégidegenek padjai«-nak felállítását. Követeljük, mert hiszen a hazai álmagyar diplomás németek jelentik a magyar nemzetre nézve az *egyik legnagyobb veszedelmet*... Lázadatok fel elsősorban ezek ellen, akik egyben ösztönös, vagy tudatos előőrsei, szálláscsinálói a *nagynémet invázióknak is*.” (Kiemelések az eredetiben.)⁵⁴ Jól látszik, hogy a két világháború közötti magyar jobboldali radikalizmus egyik alappillérenek, a fajvédelemnek nem csak az antiszemitizmus volt hangsúlyos része. Sőt, a németekben ekkor nagyobb veszélyt láttak a broszúra ismeretlen szerzői, mint a zsidóságban, ez utóbbit bizonyos szempontból hasznosnak is tartották: „És annyi belátásoknak már Nektek is kell lennie, hogy Gömbös miniszterelnök ezidő szerint kénytelen bizonyos mértékig kesztyűs kézzel bánni a hazai zsidósággal, mert ma rászorulunk a zsidó tőkére és – a békeszerződés revíziójára való tekintettel – a megszállt területi zsidóság jóindulatára. Ezeket a tényeket – ha kellemetlenül érintenek is Benneteket – kötelességünk, hogy őszintén elmondjuk!”⁵⁵ Végül a kiadvány megértéssel fordult a köztársaságpártiak felé is, és az 1921. évi III. törvénycikkre, az úgynevezett „rendtörvényre” utalva, a következőképpen fogalmazott: „Mínthogy a republikánus agitációt egy ellenforradalmi törvény tiltja, ellenben a Habsburg-propaganda meg van engedve: republikánus érzelmű tagjaink legalábbis egyenlő jogokat kérnek a Habsburg-pártiakkal... 1. Ők nem ős-ellenség országtékozló Habsburg-királyal akarják megcsúfolni és vég-

⁵³ Uo. 11–14.

⁵⁴ Uo. 9–10.

⁵⁵ Uo. 11.

romlásba juttatni az országot, hanem a legkiválóbb magyart akarják tisztelni államfőnek. 2. A monarchikus Magyarországon soha nem lesz magyar megújulás, hanem klerikális, feudális svábtúlsúly, Habsburg-restauráció és végpusztulás! 3. A Habsburgok és reakciós lakájpolitikusaiak bűne, hogy 1918 előtt nem alakulhatott ki egy kormányképes fajmagyar republikánus ellenzék. Ma a republikaellenes törvény az oka, hogy csak egy olyan fajöntudatlan, kormányképtelen ellenzék alakult ki, amely Eckhardt, Ulain, Klein, Sauerbrun nevű »fajmagyarok«-at és a leglabancabb mágnásokat tiszteli vezérüknek. Az illetékes tényezők tehát szívleljék meg ezeket a tényeket és síri jóslatokat. Amíg nem késő: töröljék a republikaellenes kemény kurzus-törvényt.»⁵⁶ A szabad királyválasztó állásponttal együtt járt az is, hogy Horthynak rendkívül erős kultusza alakult ki az ifjúság körében már az 1920-as évek legelejétől kezdve.⁵⁷ Nem véletlen, hogy a Turul minden évben fáklyás felvonulást rendezett Horthy névnapján a budai Várban – ezzel is kifejezve „hódolatát és ragaszkodását” –, amit mindig díszelőadás követett a Nemzeti Színházban.⁵⁸

A Turul Horthy-kultusza és általában a királykérdés szempontjából az 1937-es esztendő különösen érdekes eseményeket hozott. Ezeket tulajdonképpen a kormányzói jogkör bővítése indította el, ami elsősorban az államfői hatalom további megszilárdítását célozta az erősödő szélsőjobboldallal szemben. A jogkiterjesztés körül kialakult viták azt eredményezték, hogy a liberális, demokrata, kiscgazda és legitimista ellenzék közelebb került egymáshoz, aminek látványos megnyilvánulása volt az úgynevezett „kormányi kézfogás” 1937. október 10-én. A legitimisták hagyományosan Kőrmenten tartották éves nagygyűléseiket, melyen ezúttal részt vett Rassay Károly és Eckhardt Tibor is. Utóbbi, aki korábban Gömbös híve, szabad királyválasztó, fajvédő politikus és az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke volt, ekkor a Független Kisgazdapárt vezéréként szenzációszámba menő felszólalásában úgy fogalmazott, hogy a szélsőjobboldali, német mintájú „erőszakoskodások, diktatúrás próbálkozások feltétlenül megerősítették a restaurációs gondolatot”, melynek ezzel a „politikai aktualitása lényegesen megnövekedett”.⁵⁹

Nem maradt el a bajtársi szövetségek azonnali fellépése a legitimizmus erősödésével szemben. 1937 októberének végén a szélsőjobboldala-

⁵⁶ Uo. 16–17.

⁵⁷ A Horthy-kultuszról lásd ROMSICS Ignác: *Horthy-képeink*. In: *Uő: Történelem, történetírás, hagyomány*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 213–252.; TURBUCZ Dávid: *A Horthy-kultusz*. In: ROMSICS Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. I. m. 138–166.

⁵⁸ MOL K 428, a-sorozat, 1923. december 4.

⁵⁹ KARDOS József: *A legitimizmus*. I. m. 239–256. Idézet a 251. oldalon.

li lapok is leközltek a Turul több tagszervezete által aláírt röpiratot. Ebben nyomatékosan kijelentették: „...soha magyar földön nem koronázunk többé királlyá Habsburgot. A magyarság a múlttal mindörökre leszámolt, az 1920. I. tc. alapján áll, Magyarország kormányzójában fájának nemes vezérét tiszteli, s majdan az Isteni Gondviselés akarata s az utódlás kérdésében épp a közelmúltban megnyugtató törvényeket teremtő alkotmányunk parancsa szerint emeli az államfői székbe azt, aki vérségének és szellemének tökéletes folytatója. Ez a mi akaratunk.”⁶⁰

A „körmendi kézfogással” Eckhardt, aki korábban még a *Bajtárs* lapján is publikált,⁶¹ és népszerű volt a Turul tagjai között, teljesen elvesztette a szövetség vezetőinek bizalmát olyannyira, hogy ki is zárták a támogató tagjaik (patronusok) sorából.⁶² 1937. november 5-én a Turul országos nagygyűlése ismét tiltakozott a legitimizmus ellen, a hallgatóság soraiban gyakran Eckhardtot pfujolták. A szövetség korábbi vezetője, Lendvay Béla pedig egyenesen így fogalmazott róla: „Az ilyen viselkedésből kiáradó szellem az, mely a nemzet szekerét megrekeszti a sárban és az ilyen szellem ellen kell nekünk elsősorban küzdenünk és harcot vezetni. Igazi nemzetszeretettel, pillanatig nem alkuvó antiszemizmussal kell továbbmennünk.”⁶³ Alig néhány nappal később a legitimizmussal foglalkozott a Sopronban tartott országos követtábor (közgyűlés) is. A rendezvény végén elfogadott határozatokban a következő szerepelt: „A legitimista párt tevékenysége veszélyezteti külpolitikai helyzetünket. A Turul bajtársi egyesületek kimondják, hogy az ónodi, az 1849-i debreceni és az 1920. évi országgyűlési törvények alapján állanak.”⁶⁴

Ezzel azonban a királykérdés ügye még nem zárult le. A *Bajtárs* november 29-i számában hosszabb cikkben foglalkozott a problémával, és kifejtette a Turul hivatalosnak mondható álláspontját. Először is a legitimizmus fogalmát értelmezte és támadta: „Az első jelszó, amely sokat megtéveszt, a legitimizmus. Egyik ellenzéki politikai pártunk takarózik ebbe a szóba, hogy törekvéseinek tulajdonképpeni jelentőségéről, céljáról elterelje a figyelmet... A legitimizmus melléknév tehát törvényest jelent, a legitimizmus pedig a törvénnyel megegyező, a törvényeknek megfelelő s azokhoz igazodó felfogást, elméleti tant, gondolatrendszert akarja megjelölni. Legitimista eszerint – a szó helyes és tiszta értelmében – min-

⁶⁰ A komoly magyar ifjúság... *Szittyakürt*, 1937. október 23. 6.

⁶¹ Lásd például ECKHARDT Tibor: Új március. *Bajtárs*, 1932. március, 1–5.

⁶² MOL K 428, i-sorozat, MTI Bizalmas értesítések, 1937. október 20.

⁶³ Hatalmas sikerű nagygyűlésen tiltakozott a Turul... *Bajtárs*, 1937. november 5. 1–2.

⁶⁴ MOL K 612, MOT, Híryanag, 1937. november 11.

denki, aki a fennálló törvényeket tiszteletben tartja, cselekvéseit azoknak rendelkezéseihez szabja. Viszont nem legitimista, antilegitimista mindaz, aki az érvényben lévő törvények megváltoztatására oly módon törekszik, hogy ebben a magatartásban máris törvényellenes, vagy éppen törvénytelen álláspontot foglal el.” Majd kijelentette: „Napi-, nemzet- és pártpolitikai szempontból a királykérdés mindaddig megoldatlan marad, amíg a királyi szék betöltésére nézve a nemzet végérvényesen nem döntött... És ebből a szempontból az úgynevezett »legitimisták« tevékenységét korteskedésnek tekintjük, csupán Ottó kir. herceg megválasztása érdekében. S éppen ezért a leghatározottabban tiltakoznunk kell minden olyan kortesfogás ellen, amely a tájékozatlan tömegekkel bármilyen formában azt igyekszik elhitetni, hogy Ottó kir. hercegnek törvényadta jogai, örökös igényei vannak, vagy lehetnének a magyar királyi trónra.” Végül részletesen kifejtette a Turul álláspontját a királykérdésben, és bár konkrétan nem nevezte meg, kit látott volna szívesen a szövetség a trónon, nyilvánvalóvá tette, hogy ez a személy nem Habsburg lesz: „Egyébként a kérdést mi annak idején a nemzet szabad döntésére bízuk (sic!), személy érdekében nem is korteskedünk, a magukat legitimistáknak nevezőket sem akarjuk törekvéseikben gátolni, de azt joggal elvárjuk tőlük, hogy legyenek őszinték: hívassák magukat antilegitimistáknak. Különbben mi a királykérdést ma még időszerűtlennek tartjuk. Csonka országnak koldus királyra semmi szüksége. Majd ha egyszer visszaszereztük az elrabolt területeket, magyarságunk megizmosodott, akkor választunk magunknak ízig-vérig magyar nemzeti királyt azok közül, akik a reánk váró harcokban (akár ésszel, akár vérrel) a legelsőek közé kerülnek. Mert mi azt akarjuk, hogy valóban a legelső magyar ember legyen a király: – lélek magyar lelkünkéből – vér magyar vérünkéből.”⁶⁵

A cikkíró nem tudhatta, hogy november 28-án, a cikk megjelenése előtti napon a Turul Szövetség érintettségével olyan váratlan esemény történik, ami ismét alaposan megbolygatja a királykérdést. Debrecenben ezen a napon – a korabeli rendőri jelentések szerint ezerötszáz–kétezer fős tömeg előtt – nagygyűlést tartottak a nyilasok, ahol megjelent többek között a helyiek „vezéralakja”, ifj. Balogh István cívisgazda, aki az 1935-ös választásokon a Festetics-féle nemzetiszocialista párt színeiben szerzett mandátumot, Szálasi Ferenc és a Turul-tag Kémeri Nagy Imre⁶⁶

⁶⁵ GYOMOSY Csaba: Ki legyen a magyar király? Legitimizmus és királykérdés. *Bajtárs.* 1937. november 29. 1–2.

⁶⁶ Kémeri Nagy Imre 1903 márciusában született Erdélyben, a Szilágy vármegyei Búrgezdén. 1919-ben még tizenhat éves sem volt, amikor megszökött otthonról, és beállt az Erdélyért harcoló Székely Hadosztályba. Trianon után szülőhelyén, Szilágy vármegyében a helyi lakosságot, elsősorban a fiatalokat a románok ellen lázította, ezért menekülnie kellett. 1926-ban került a budapesti egyetemre, ahol belépett a jogászok

is, aki ekkor már komoly szerepet töltött be a nyilas mozgalomban.⁶⁷ A gyűlés azzal a meglepő fordulattal ért véget, hogy a jelenlévők királlyá „kiáltották ki” Horthy Miklós kormányzót. A gyűlést követő napon Kémeri Nagy elment a debreceni Tisza István Tudományegyetemre, ott felkereste a helyi Turul-kerület, illetve a tagegyesületeinek vezetőit, és felszólította őket, hogy még aznap este vonuljanak fel a Kossuth-szobor elé Horthy királlyá koronázása melletti szimpátiatüntetésre. Röplapokat is terjeszteni kezdtek a debreceni egyetem hallgatói között a következő szöveggel: „Magyar Egyetemi Ifjúság! Királyt választott a nemzet vasárnap délután Debrecenben! Milliók álmai valóra váltak, mert le-döntöttük a haladás és boldogulás útját álló korlátokat! Egy új évezred történelmének ajtajai végre nyitva van(nak) számotokra! Vonuljatok fel 1937. december 5-én este 7 órakor zárt sorokban a királyi vár udvarára és tegyetek hűségesküt: vitéz nagybányai Horthy Miklós Magyarország királyára! Éljen I. Miklós, Magyarország királya!” A röpcédula kiadójaként Kémeri Nagy Imrét tüntették fel. Sajnos arra vonatkozóan egyelőre nincsenek forrásaink, milyen reakciót váltott ki a „királyválasztás” a debreceni turulistákból, és mennyien szándékoztak részt venni az esti tüntetésen. Rendőrségi intézkedésre a röpcédulákat lefoglalták, Kémeri Nagyot eltávolították a városból, az egyetem rektora nemcsak a bajtársi, hanem az összes ifjúsági egyesület helyiségét bezáratta, és a tervezett tüntetést az egyesületi magisterek révén leszerelték.⁶⁸

Werbőczy Bajtársi Egyesületébe. Saját feljegyzései szerint ebben az időben szoros kapcsolatban volt Gömbös Gyulával is. Gyakran fő szervezője volt az egyetemi zsidóveréseknek, és többször kapott rövidebb fogházbüntetést. Kémeri Nagy célja az 1930-as évek második felében az volt, hogy a Turult teljesen a magyar nemzetiszocialista mozgalom táborába vezesse. *Az örök bajtárs*. Kémeri Nagy Imre naplótöredékei, feljegyzései és bajtársainak elbeszélése alapján összeállította TARNÓI László. Budapest, Társadalmi Turul Szövetség Propagandaosztálya, 1943. 9–24., 33–36.

⁶⁷ MOL K 149, 1937–6–13200. sz. Rendőri jelentések a nyilasok debreceni gyűléséről.

⁶⁸ Uo. Lám Dezső debreceni rendőrkapitány telefonjelentése a budapesti főkapitányságnak (1937. november 29. 12 óra 30 perc); Kémeri Nagynak ifj. Balogh lapjában, a *Szittyakürtben* tett különböző megnyilatkozásai már korábban is elárulták vak Horthy-hűségét és Habsburg-ellenességét. 1937 szeptemberében a következőképpen fogalmazott: „Királykérdésben a jogfolytonosság elvének alapján állunk, még pedig folytatni fogjuk az Árpádházi királyaink megszakadt jogfolytonosságát! Vezérünk a magyar nemzet lelkeiből kisugárzó eszme, fejedelmünk, Magyarország első katonája, vitéz nagybányai Horthy Miklós!” Egy hónappal később kijelentette, hogy „ha a Horthy-dinasztia és a Habsburg-dinasztia közt kell választani, a nemzet föltétlenül az előbbi mellett sorakozna fel és azt a kis klikket úgy kisöpri az országból, hogy szemét-roncs sem marad belőlük!” KÉMERI NAGY Imre: Kiáltvány a Nyilaskeresztesekhez. *Szittyakürt*, 1937. szeptember 4. 2.; Uő: Királykérdés – Habsburg-kérdés. *Szittyakürt*, 1937. október 16.; A debreceni „királyválasztásról” lásd részletesebben KEREPEZSKI Róbert: „Éljen I. Miklós, Magyarország királya!” – Egy politikai gyűlés háttere és körülményei. In: KOVÁCS Zoltán–PÜSKI Levente (szerk.): *Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 80. születésnapjára*. Debrecen, DE Történelmi Intézet, 2010. 135–152.

Ezek az akciók és kiadványok jól szemléltetik, hogy a Turul Szövetség és a hozzá hasonló szervezetek nemcsak következetesen képviselték a Habsburg-ellenességet, hanem minden lehetséges alkalmat és eszközt felhasználtak arra, hogy ezt az állásfoglalást – olykor meglehetősen agresszívan – köztétegyék főként az egyetemi hallgatók körében, de a szélesebb társadalomban is.

„Akik miatt még Haynau is szabad királyválasztó lenne” – Egyetemi szervezetek a legitimizmus mellett

Az előbbieken bemutatottak ellenére elszigetelten, mégis kitartóan élt a legitimizmus az egyetemi ifjúság körében is, és ez két szervezetben érhető leginkább tetten: az 1921-ben alakult Foederatio Emericában, illetve az 1927-ben létrejött Szent István Bajtársi Szövetségben (ez utóbbi tagjairól írta gúnyosan a *Bajtárs* a fejezetcímbe szereplő idézet).⁶⁹

Az Emericana megalapításához a Burschenschaftok mellett egy másik német szervezet, a Cartellverband der Katholischen Deutschen Studentenverbindungen is mintaként szolgált.⁷⁰ A legfontosabb megkülönböztető jegye, hogy alapvetően vallási (katolikus) alapon elkülönülő szervezet volt, ezért több helyen nem is tudtak helyi szervezetet alakítani. Részben ebből adódott, hogy az Emericana a Turul Szövetségnél sokkal zártabb és konzervatívabb jellegű volt. Nagy befolyást gyakorolt rá a katolikus egyház,⁷¹ ebből pedig egyenesen következett, hogy vezetői gyakran kiálltak a Habsburgok mellett. Az Emericana tevékenységét, illetve a legitimista politikusok és az egyházi személyek rá gyakorolt hatását jól szemlélteti a belügyminisztérium számára készített 1939. szeptemberi jobboldali összesítő jelentés: „A mindinkább erősödő legitimista propaganda az Emericana útján erőteljes actiót tervez az egyetemi ifjúság körében. Az Emericana vezetősége permanens tárgyalásokat folytat Somlyódy Lászlóval, a leg[itimista] párt központi igazgatójával, aki Sigray Antal gróf⁷²

⁶⁹ „Gerinces Magyar”: A gazdag legitimista mágnások fullajtárjai... *Bajtárs*, 1934. április 10. 5.

⁷⁰ Az Emericana megalakulásáról lásd UJVÁRY Gábor: Egyetemi ifjúság és katolicizmus. I. m. 429–434.

⁷¹ A katolikus egyházi befolyásra példa az, hogy az Emericana 1924. októberi rendezvényén Csernoch János bíboros-hercegprímás is részt vett, és kijelentette: „Hálát adok a Mindenhatónak,... hogy olyan munkatársakat adott nekem, mikor Magyarország főpapi tisztjére emelt, mint a Foederatio Emericana vezetői és ifjúsága. Erős hitem, hogy ez az ifjúság a katolicizmus reneszánszát fogja megteremteni.” A Foederatio Emericana nagyképtalanja. *Magyarság*, 1924. október 12. 15.

⁷² Sigrayról lásd részletesebben BÉKÉS Márton: *A becsület politikája. Gróf Sigray Antal élete és kora*. Vaszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2007.

megbízásából anyagi előnyökkel is kecsegteti az eredményesen dolgozó és arra reflektáló egyetemi hallgató korteseket.”⁷³

Az Americana azonban a legitimista politikusok és az egyház anyagi támogatása, illetve befolyása ellenére sem állt következetesen a Habsburg-pártiak oldalán. Az 1930-as évek elején előfordult, hogy a szervezet egyik tagozata is aláírta a Turul, a Soli Deo Gloria református ifjúsági egyesület és a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete *Magyarok!* című Habsburg-ellenes röplapját. Ebben elsősorban a Szent István Bajtársi Szövetséget támadták, és felszólították, hogy „mondjon le az országépítő király nevééről”.⁷⁴

A Szent István Bajtársi Szövetség által következetesen és nyíltan vállalt legitimista álláspont tehát szinte minden ifjúsági egyesülettel szembe fordította a szervezetet, még az Americana-val is, amely támogatói révén Habsburg-párti vonulattal is rendelkezett. Talán nem véletlen ennek tükrében, hogy ennek volt a legkisebb a támogatottsága az egyetemi bajtársi szövetségek közül, és az 1930-as évek közepén taglétszáma csupán hétszázkilencven fő volt.⁷⁵ A szervezet működéséről keveset tudunk. Tevékenységének központjában az egyetemi hallgatók körében Habsburg Ottó mellett kifejtett folyamatos propaganda állt. 1924 nyarán például az egyesület miskolci csoportjának megalakulásakor a tagok „fogadalmukban törhetetlen alattvalói hűségükről biztosították minden magyarok kis királyát”, és az ünnepi vacsorán az első poharat „Őfelsége II. Ottóra ürítették”.⁷⁶

A későbbiekben is gyakran szerveztek vacsorákat Habsburg Ottó tiszteletére, például 1934 januárjában megrendezett zártkörű estélyükön a rendőri jelentések szerint a Pannonia Szálló dísztermét „egy nagy kivilágított 'O' betű díszítette, benne 'II' jelzés, alatta a bajtársi egyesület monogramja”. Ezekon a rendezvényeken rendszerint „megjelentek a legitimista mozgalomból ismert mágnások családtagjai” (Pallaviciniek,

⁷³ MOL K 149, 1934–7–2654. sz. Jobboldali összesítő. Budapest, 1934. szeptember 10.

⁷⁴ MOL a MEFHOSZ iratai (P 1358), 2. tétel, Vegyes iratok, Sz.n. A bajtársi egyesületek Habsburg- és legitimistaellenes röplapja. Lásd 60. jegyzet.

⁷⁵ MOL K 149, 1937–6–8327. sz. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőtanácsos telefonjelentése. Budapest, 1937. június 16. – A Szent István Bajtársi Szövetség szervezetéről lásd *A Foederatio Stephanea egyetemi és főiskolai hallgatók Szent István Bajtársi Szövetsége alapszabályai, ügyrendje, fegyelmi ügyrendje, segélyezőbbizottsági ügyrendje*. Budapest, Szent István Bajtársi Szövetség, 1938. – Értéketlen módon a Magyar Katolikus Lexikon szerint a Szent István Bajtársi Egyesület (Foederatio Stephanea) a „legitimista érzelmű egyetemi és főiskolai leányifjúságnak (Kiemelés tőlem. – K. R.) a Foederatio Americanahoz hasonló szervezete”. Valójában ebben az egyetemi bajtársi egyesületben is inkább a férfiak domináltak. Diós István (főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. III. k. Budapest, Szent István Társulat, 1997. 720.

⁷⁶ Legitimista szervezkedés Miskolcon. *Magyarság*, 1924. augusztus 23.

Zichyek, Eszterházyak, Apponyiak) is, így a legitimizmusból adódóan ennek az egyesületnek voltak a legjobb kapcsolatai a Habsburg-család egyes tagjai mellett a magyar arisztokráciával is.⁷⁷ Az utóbbival való szoros viszonyt kiválóan mutatja az is, hogy a Szent István Bajtársi Szövetség diákelnökei gyakran a főnemesi családok sarjai voltak (1935-ben gróf Széchenyi József, 1936-ban báró Zichy-Czykann Móric, 1936-ban ifj. őrgróf Pallavicini György, 1938-ban gróf Esterházy Kázmér).⁷⁸

A Turul a Szent István Bajtársi Szövetséggel szemben lépett fel a legagresszívabban. Kiváló példa erre az a fáklyás felvonulás az Országzászlóhoz, amelyet 1937 októberében rendezett a Szent István Bajtársi Szövetség, ifj. őrgróf Pallavicini György ifjúsági fővezér kezdeményezésére, az aradi vértanúk emlékére. Erről a Magyar Országos Tudósító a következőképpen számolt be: „Hat óra után néhány perccel a Kaplony utca felől nyilaskeresztesek rohantak elő és áttörve a közönség sorfalát meg akarták akadályozni, hogy a menet elinduljon. A nyilaskeresztesek kövel dobálták meg az egyetemi hallgatókat, majd nagy verekedés támadt s csak a rendőrség közbelépésére sikerült helyreállítani a rendet s a menet közel negyedórás késéssel indulhatott csak meg. A fáklyás menet a Belváros több utcáján át a Petőfi utcába kanyarodott s amikor a főposta elé érkezett, a nyilaskeresztesek újból támadást intéztek a menet ellen. A nyilaskeresztesek egy csoportja a Szent István Bajtársi Egyesület zászlajára vetette magát, azonban a zászlóórség tagjai erősen védekeztek. Dulakodás közben többen a földre estek, miközben a nyilaskeresztes egyik vezérének arcát a zászlórúd hegye felhasította.”⁷⁹ Hosszas dulakodás után a rendőrség újból helyreállította a rendet és a menet folytatta útját a Deák Ferenc tér irányában. A fáklyás menet védelmére rendőrök érkeztek, azonban a Deák Ferenc téren a nyilaskeresztesek megint támadtak, kövekkel dobálták meg a fiatalságot és a verekedés megismétlődött. Miután a rendőrség helyreállította a rendet, a fáklyás

⁷⁷ MOL K 149, 1934–4–2944. sz. Jelentés a Szent István Bajtársi Egyesület estélyéről. Budapest, 1934. január 27.; Uo. 1936–6–3272. sz. Jelentés a Szent István Bajtársi Egyesület Ottó-ünnepségéről. Budapest, 1936. január 15.; MOL K 612, MOT, Híryanag, 1934. november 20.

⁷⁸ A névsor összeállításában az a per adott segítséget, amelyet pénzügyi visszaélések és csalások miatt indítottak a Szent István Bajtársi Szövetség néhány tagja ellen, és ebben kihallgatták a szervezet korábbi vezetőit. MOL K 612, MOT, Híryanag, 1938. május 3. – Egyébként már korábban, 1936 júliusában a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is vizsgálatot kezdeményezett a szervezet ellen „felelőtlen pénzgazdálkodás és vezető tagok sikkasztása” miatt. MOL VKM egyetemi iratok (K 636), 706. d. 1935–98–219. tétel. A Szent István Bajtársi Egyesület elleni vizsgálat. Budapest, 1936. július 31.

⁷⁹ Kémeri Nagy Imréről van szó, aki a nyilasok mellett Turul-tagokat is beszervezett az akcióba. Ezért perbe fogták, és háromhavi fegyházra ítélték. MOL K 612, MOT, Híryanag, 1938. június 17.

menet tovább vonult a Vilmos császár úton végig és bekanyarodott az Alkotmány utcába, ahol megálltak. A kirendelt karhatalom parancsnoka újabb erősítést kért s néhány perc múlva riadóautón mintegy hatvan rendőr érkezett a helyszínre és a rendőrök sorfala között vonult most már a menet a Batthyány-örökmécses elé. Az örökmécses körül rendőr-kordont vontak és a fáklás menet védelmére egy csapat lovasrendőr is megjelent a téréségen. A nyilaskeresztesek újból tüntetni kezdtek a Szent István Bajtársi Egyesület tagjai ellen, azonban nagyobb rendzavarás nem történt, az erős rendőri készültség szétoszlatta a tüntetőket, miközben több nyilaskereszttest őrizetbe vettek.” A megemlékezést végül megtartották, de érdekes kérdés, hogy a Szent István Bajtársi Szövetség miként indokolta tisztelgését az aradi vértanúk előtt, akiket éppen a Habsburg uralkodó végeztetett ki. Erre a rendezvény egyik szónoka így válaszolt: „Az aradi tizenhárom szembeszállt a dinasztíával is, akkor, amikor a nemzet és a dinasztia harcában a nemzetnek volt igaza. Ma azonban nem azzal hódolunk az aradi vértanúk emlékének, ha ugyanazok ellen harcolunk, akik ellen ők, ők, akik ma már nem ellenségeink, hanem akiknek érdekei és céljai velünk párhuzamos irányban haladnak és akik országunkat újra nagygyá és hatalmassá tevői lehetnek. Nem úgy kell harcolni a függetlenségért, hogy azok ellen harcolunk, akik ma már a magyar függetlenséget és szabadságot nem veszélyeztetik, hanem harcolni kell bent az országban és kint mindazokkal szemben, akik megcsúfolni szeretnék azokat a nemes eszméket, melyekért vértanúhalált haltatok.”⁸⁰

A Turul és a Szent István Bajtársi Szövetség közötti szembenállás annyira látványos volt, hogy még a külföldi lapok is beszámoltak róla (például épp az 1937. októberi események kapcsán a bécsi *Neue Freie Presse*).⁸¹ Ezt az ellenségeskedést azonban olykor félretették a közös célok és érdekek miatt.⁸² Jól mutatja ezt, hogy 1936 novemberében Ciano

⁸⁰ MOL K 612, MOT, Híryanag, 1937. október 7. – Kevésbé súlyos konfrontációk a korábbiakban is előfordultak. 1933 tavaszán a Turul szegedi bajtársi tagszervezetei memorandumot adtak át Schmidt Henrik rektor-nak, amelyben követelték, hogy az egyetemi vezetés indítson vizsgálatot a Szent István Bajtársi Szövetség ellen. Pár hónappal később pedig a legitimista Apponyi György is felszólalt a Képviselőházban amiatt, hogy a Turul tagjai botrányba fullasztották a legitimista bajtársi szervezet bálját. MOL K 428, a-sorozat, 1933. március 30.; Apponyi György felszólalása, 1933. november 22. *KN 1931–1935*. XVIII. köt. 161–163.

⁸¹ MOL K 428, i-sorozat, MTI Bizalmas értesítések, 1937. október 20.

⁸² Ez a közös cél egyértelműen a revízió volt. A Szent István Bajtársi Szövetség az 1930/40-es évek fordulóján gyakran szervezett dísztáborozásokat a Felvidék és Erdély visszacsatolása érdekében. Az egyik ilyen rendezvényükön Szeleczy Zita is fellépett. MOL K 612, MOT, Híryanag, 1938. október 6., 1938. október 18., 1940. szeptember 17.

olasz külügyminiszter budapesti látogatása alkalmával a Hungária, a MEFHOSZ és az Emericana mellett a Turul és a Szent István Bajtársi Szövetség is felsorakozott a vendég tiszteletére, sőt 1937 tavaszán az utóbbi is támogatta a főként a Turul által kezdeményezett önkéntes főiskolai munkatáborokat.⁸³

A Szent István Bajtársi Szövetség kitartóan és nyíltan vállalt Habsburg-pártisága és ezzel kapcsolatos megnyilvánulásai nemcsak szinte minden ifjúsági egyesülettel, hanem a politika jelentős részével, különösen a szélsőjobboldallal is szembe fordították.⁸⁴ Jó példa erre Zeöld Imre Péter nyilas képviselő 1940 novemberében elmondott interpellációja, melyben az egyesület felosztatását követelte, mert „visszaél első nagy nemzeti királyunk, Szent István nevével és e név alatt rendszeres propagandát fejt ki a detronizált Habsburg-uralkodóház és különösen a magyar szempontból súlyosan kompromittált és egyszerűen leszerelt Habsburg Ottó királyfi mellett”.⁸⁵

A hatóságok nem fogalmaztak ennyire nyíltan, de a fennmaradt rendőri jelentésekből kiérezhető, hogy a legitimista bajtársi szervezethez más-képp viszonyultak a hivatalos körök is. 1933 őszén például két, fiatalokból álló társaság verekedése ürügyén a szegedi rendőrkapitányság vezetője átiratot intézett az egyetem rektorához, amelyben a helyi Szent István Bajtársi Egyesület felosztatására tett javaslatot azért, mert „egyes tagjainak agresszív viselkedése miatt maga az egyetemi hatóság sem nézte jó szemmel” a szegedi szervezet működését, mely egyébként sem „gyakorol kellő ellenőrzést tagjai felett és a felvételeknél szelektívot nem végez, úgyhogy tagjai sorában több olyan egyén van, aki a kellő határokat cselekedeteiben megtartani nem tudja”.⁸⁶ Ezek a tényezők (a szabad királyválasztó diákszervezetek agresszív akciói, illetve a politikai és a közigazgatási fellépés) eleve lehetetlenné tették azt, hogy a Szent István Bajtársi Szövetség tevékenysége az arisztokrácia anyagi és erkölcsi támogatása ellenére eredményes legyen.

⁸³ MOL K 612, MOT, Híryanag, 1936. november 13.; MOL K 428, a-sorozat, 1937. március 16. A főiskolai munkatáborokra lásd BARTHA Ákos: Magyarország első Nemzeti Munkatábor – a sárospataki diákok útépítése. *Sárospataki Füzetek*, 2010/4. 59–79.; SZÉCSÉNYI András: Egyetemi és főiskolai munkatáborok Magyarországon 1935–39. In: ERDŐDY Gábor (főszerk.): *Visszatekintés a 19–20. századra*. Budapest, ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, 2011. 149–164.

⁸⁴ Ez még annak ellenére is igaz, hogy 1940-ben a főváros költségvetési keretéből ezer pengővel támogatták a szervezetet. MOL K 612, MOT, Híryanag, 1940. május 27.

⁸⁵ *Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója*. Budapest, Athenaeum, 1935–1939. (a továbbiakban *KN 1939–1944*.) VIII. k. (1940. november 27.) 958–960.

⁸⁶ MOL K 149, 1933–6–8994. sz. Jelentés a belügyminiszternek a legitimista egyetemisták szegedi verekedéséről. Budapest, 1933. november 7.

Összegzés

Az eddig elmondottakból kitűnik, hogy a világháborús vereségből és az 1918/19-es forradalmakból adódó társadalmi és politikai feszültségek megosztották a „keresztény-nemzeti”, jobboldali radikális fiatalokat. Az eszmei azonosságok ellenére a legitimizmus és a szabad királyválasztás ellentéte elég volt ahhoz, hogy a nagy egyetemi bajtársi szövetségek között folyamatos feszültségek és konfliktusok keletkezzenek, amit a különböző politikai irányzatok igyekeztek a maguk javára kihasználni. Érdekes adalékot nyújt ehhez Palló Imre nyilas képviselő 1940 őszén elmondott képviselőházi interpellációja. Ebben a szélsőjobboldali politikus úgy fogalmazott: a bajtársi szövetségek „sokszor csak egymás ellen harcolnak, az Emericana a Szent István ellen, a Szent István a Turul ellen, a Turul az Emericana ellen és ebben az áldatlan harcban elvész az a testvéri egyetértés, amely kell, hogy minden magyart teljesen összefogjon”.⁸⁷ A korabeli szélsőjobboldalra jellemző, egyenesen cinikus felszólalás azonban nem szólt arról, hogy a szervezetek közötti ellenségeskedés elmérgesedéséhez – ahogy láthattuk is – éppen a nyilasok is hozzájárultak.

Összegezve elmondhatjuk: a budaörsi csatában kicsúcsosodó, de a korszak folyamán végig jelentős királykérdésben elfoglalt álláspontok jól tükrözik azt, hogy a diákszervezetek a politikai kérdésekben markáns véleményt fogalmaztak meg, és a Horthy-korszak jobboldali egyetemi ifjúsága hasonló szervezetei ellenére sem volt egységes. Ezek fontos adalékokkal szolgálnak a két világháború közötti korszak megismeréséhez és megértéséhez.

⁸⁷ KN 1939–1944. VII. k. (1940. október 11.) 100–103.